

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek drives af foreningen Danske Slægtsforskere. Det er et privat special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Støt Slægtsforskernes Bibliotek – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug. Videre publicering og distribution uden for husstanden er ulovlig.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI.

~~~~~  
X. BIND. 1884—85.  
~~~~~

UDGIVET

AF

DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB.

AALBORG.

FORLAGT AF MARINUS M. SCHULTZ
OG TRYKT I STIFTSBOGTRYKKERIET.

Noget om Hovedgaarden Hejselt.

Af afd. Lærer Lavst Røjkjær.

I Børglum Herreds Tingbog for 1677 forekommer en vidtløftig Retssag om Hejselts Ejendom i Torslev Sogn, idet nogle af Ormholt's Tjenere i Elshave og Try By da bleve forbudte at have Fædrift og Tørvegrøft i denne Gaards tiliggende Jorder, hvad de mente, de havde Ret til og fra gammel Tid af havde brugt, hvorfor deres Husbond Korfits Trolle tog sig af deres Sag. Da de for Retten fremlagte Breve, foruden andre Oplysninger, give en Del Underretning om Gaardens Ejere, fortjene de maaske at komme for Lyset. Ligeledes medtages her et Brev, udstedt af Fru Ingeborg til Vorgaard, som ogsaa angaar Hejselt.

Efter nedenstaaende skulle Gaardens Ejere fra 1600—1677 have været følgende:

- 1) Fru Ingeborg Skeel til Vorgaard,
- 2) Mogens Andersen,
- 3) hans Enke Karen Hvas Mikkelsdatter og Søn Anders Mogensen,
- 4) Fru Margrete Rosenkrands, g. m. Hans Johansen Lindenov til Hundslund,
- 5) Laust Lindenov, g. m. ? 6) Karen Fris til Overgaard,
- 7) Fru Sofie Lindenov, g. m. Henrik Rantzau til Schøneweide,
- 8) Fru Ide Lindenov, g. m. Sten Bek til Vandaas,
- 9) Kirstine Bek til Vraa, g. m. Frederik Rodsten.

Der kunde dog gjerne være andre Ejere imellem Fru Ingeborg og Mogens Andersen. Man kunde tillige kalde de

anferte Fruers Mænd for Ejere; men det ses alligevel, at Gaarden en lang Tid har gaaet i Arv i Lindenovslægten.

Paa Jerslev Herredsting 1635 blev læst følgende Brev:

»Efterdi min Tjener Kristen Asdal i Hejselt sig beklager, at noget Kjær og Rishug er kommen fra hans Gaard Hejselt, hvortil det fra Arilds Tid haver været brugt, men nogen Aar forleden det ved vrang Undervisning er derfra kommen, da er det min alvorlige Villie og Befaling, at hvo som haver samme Vaaning udi Brug, som findes Lodskift af Rishug paa, til fornævnte Hejselt haver været brugt udi Jens Terkildsens Tide, der ibode, de da tiltænker strax at udlægge dette igjen til for^{ne} Kristen Asdal, hvad heller det findes til Eng eller anden Brug indtaget, og dersom nogen haver det indgjærdet eller indhegnet, de da strax tiltænker deres Gjærder derfra at flytte og sætte dem paa de Steder, de af Arilds Tid haver staaet; findes der nogen modvillig derudi, vil jeg det vist hos dem vide, at de min Befaling ikke agte.« Dat. Bangsbo 1600. Ingeborg Skeel.

Samme Kristen Asdal, som altsaa boede paa Hejselt 1600 og maaske noget efter, forekommer igjen senere. 1635 førtes nemlig paa Jerslev Herredsting Vidner for, at »noget før Kejserens Tid« blev fundet Liget af en myrdet Kvinde i Skoven ved Bjærgtet i Torslev. Kristen Asdals Datter blev skyldt og dømt for Mordet; men Aftenen før det skete, havde man set baade ham og Datteren i Følge der i Nabolaget, og efter de »Trapper«, der stod i Sandet omkring den myrdede, havde der været to om Gjærningen, hvorfor, da dette rygtedes, »Kristen Asdal rømte ud af Landet og lod sig ikke til Syne igjen, førend længe efter at Datteren var henrettet.«

Den førømtalte Retssag var følgende:

Hans Pedersen Foged paa Asdal havde paa sin Hosbonds Vegne (Korfits Trolle til Sandholt, som ogsaa ejede Ormholt) indstævnet »veif. og ærlige Niels Mortensen Kjærulf, residerende paa Hejselt, angaaende nogen Ejendom i Hejselt Mark, Hr. Korfits Trolle tilhørende, hvilken Niels Mortensen nu paa 3die Aar haver sig tiltaget, brugt og bjærgtet imod den gode Herres Villie og uden aarlig Afgifts Erlæggelse, som Niels Mortensen ellers i forrige Aaringer, medens han haver besiddet Hejselt, betalt haver. Nok for han 2 Gange forleden Sommer med Vold og Magt uden lovlig Adkom skal have ladet tage udaf

Hr. Korfits Trolles Ejendomsret i Try deres Kvæg udi deres fri Fourte og Fællede i Kokvædshede, haver ladet samme deres Kvæg drive til Hejselt og der sat udi Fold. I ligemaade indstævnedes Fru Kirstine Bek til Vraa og hendes tvende Døtre Ide og Elisabet Rodsten, om de havde noget dertil at svare; de ejede nemlig Hejselt.

Hans Pedersen fremlagde i Retten følgende Breve, som skulde bevise Korfits Trolles Ejendomsret.

1. »Kjendes vi efterskrevne Karen Hvas¹⁾ til Søndergaard og mine Døtre Mette, Dorte og Margrete Mogensdatter og gjør for alle vitterlig, at for den Gjæld, vores salig Mand og Fader, afgangne velbyrdige Mand Mogens Andersen til Hejselt var velb. Mand Otte Skeel til Hammelmose skyldig, efter at den velb. gode Mand havde ladet vores for^{re} Mand og Fader forfølge til Indvisning efter Rigens Ret, da blev velb. Otte Skeel efter samme Forfølgning for sin Gjæld udlagt af Hejselts Ejendom o. s. v.; dat. 1629. i Resten er enslydende med sidste Halvdæl af følgende Brev.

2. »Vi efterskrevne (4 Bønder af Torslev Sogn) kjender og gjør for alle vitterlig, at eftersom velb. Otte Skeel til Hammelmose havde ladet sal. Mogens Andersen til Hejselt med Lovmaal efter Rigens Ret forfølge til Udlæg for hans Gjæld, han ham efter hans Breve pligtig var, da eftersom vi var tagen af Tinge at være med i samme Udlæg, var vi med den gode Mands Fuldmægtig paa Hejselt Mark og for samme Gjæld blev da udlagt af Hejselt Hovedgaardens Ejendom til velb. Otte Skeel 12 store Agre, ligger tilsammen udi et Fold, kaldes Stakken-Aas, løber sønder og nær, begynder alle oppe ved det ny Kast og løber i sønder ned ad Hejselt; saa langt for^{re} Agre strække sig i Længde og Bredder, vi mente ikke at kunne saaes med mindre en 18 Tdr. hammelt Korn.

¹⁾ Efter Samling af Meddelelser om Personer af Navnet Hvas 4de Del af F. Hvass, herte Karen Hvas til den Gren af Hvasserne, som førte en Lillie i Skjoldet, og hun var Datter af Mikkel Nielsen til Gerholm og Inger Gundesdatter. Hendes Mand Mogens Andersen, der nævnes til Stensbæk 1589 og 1601 til Hejselt (der kan efter dette næppe have været nogen anden Ejer til Hejselt imellem Fru Ingeborg og Mogens Andersen), var af Ætten Wognsen med 3 Mandhoveder i Skjoldet.

Sammeledes udlagdes i for^{ne} Gaards Enge 2¹/₂ Engeskifter, det første begynder, som den ny Kast med vester Ende løber i Aaen, næst op til paa sønder Side kaldes Brun-Eng, det andet næst derhos kaldes Bagges-Hest, det halve Engeskifte næst hos liggende paa sønder Side kaldes Heens-Eng, strækker sig alle op til Land, saa langt Engbond er og ud ad Aaen til Midtstrøm; at dette saa i Sandhed er tilgaaet, vidne vi med vores Indsegl undertrykt.« Dat. 1629.

3. Nok fremlagdes en Lodbog, som udviste, at ovennævnte udlagte Ejendom ved Skifte i Odense 1654 var tilfalden Jomfru Birgitte Rantzau, som siden blev Korfits Trolles Hustru.

4. Fremlagdes sal. Anders Pedersens, fordum boende paa Hejselt, udgivne Brev: »Eftersom velb. Fru Ide Skeel (ovennævnte Otte Skeels Datter og Moder til førnævnte Birgitte) sal. Frederik Rantzaus til Asdal mig haver forpagtet en Del Ager og Eng, som hun i Hejselt Mark skal være berettiget, saa lover jeg aarlig til hver St. Martini at give den velb. gode Frue 5 Rdlr., saa længe jeg samme Jord mægtig er.« Dat. 1656.

Endvidere vidnede 8 gamle Mænd af Torslev Sogn, »at den Ejendom i Hejselt, hvorom de i Dag oplæste Breve ud-siger, haver tilhørt Ormholt's Ejere i 30 Aar, og have de aldrig hørt nogen Tvistighed derom, førend nu Niels Mortensen til for kort Tid siden forholder Afgiften deraf og ikke vil betale til Korfits Trolle.«

Niels Mortensen, som mødte baade paa sine egen Vegne og paa Fru Kirstine Beks, fremlagde først i Retten en Lodbog, omhandlende en Søsterlod, som 1669 ved Skifte i Kjøbenhavn efter sal. Fru Sofie Lindenov tilfaldt Fru Ide Lindenov »efter derom imellem Fru Sofies Arvinger og velb. Mand Henrik Rantzau til Schøneweide oprettet Kontrakt, dat. Møgelkjær 1666, ere de (Lindenoverne) tilberettiget til at tage Arv efter hende, dog først at tiltræde og i virkelig Possession at tage, naar velbemeldte Henrik Rantzau ved Døden afgaar; efter bemeldte Kontrakts Formelding tilkommer der paa en Søsterlod 82 Tdr. 2 Fdkr. og 2 Alb. Hartkorn, derfor er til samme Lod udlagt i Vendsyssel Hejselt Gaard, Anders Pedersens Enkø paabor, skylder 12 Tdr. Rug, 12 Tdr. Byg, med videre samme Lod indeholder, beløber samme Hartk. sig til 81 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdkr. 1 Alb.« o. s. v.

2. Nok Fru Margrete Rosenkrandses Brev: »Jeg Margrete Rosenkrands til Hundslund gjør hermed vitterlig, at jeg for bevist flittig og tro Tjeneste haver undt og bevilget min Tjener Peder Mogensen, forrige Skriver og Gaardsfoged paa Hundslund, min Gaard Hejselt udi Torslev Sogn med Ager, Eng, Tørvegrøft og Fædrift, eftersom den nu med Grøft og Dige er omkast, og den skal nyde, bruge og beholde hans Livstid kvit og fri for Ægt og Arbejde og aarligen give mig eller mine Efterkommere til Afgift af den 16 Rdlr. og dem at yde og levere paa Hundslund hver Martini Dag. Hvis Korn og Hø, som er udi for^{ne} Gaard af sidste Aars Avling, haver jeg undt og bevilget ham for Frøgjælden, og dersom hans Hustru hannem overlever, da skal hun samme Gaard udi lige forberørte Maade beholde, al den Stund hun sidder i Enkesæde og Gaarden billigen med Bygninger ved Magt holder; men hvad det store røde Hus sig belanger, som staar paa Hejselt, skal Peder Mogensen ingen Værelse have udi eller sig dermed befatte, videre end jeg ham vil bevilge; at saa bevilget og samtykt er udi alle Maader af mig Fru Margrete Rosenkrands og af mine Arvinger holdes og efterkommes skal, som forskrevet staar, haver jeg med egen Haand underskrevet og min kjære Søn Hans Lindenov til Hundslund med mig til Vitterlighed.« Dat. Hundslund 1630.

3. Et Forbud, udstedt paa Børglum Herredsting 1668, hvorved Niels Mortensen paa sin Hosbond Henrik Rantzaus Vegne forbød Try og Elshave Mænd at indkomme i Hejselt Mark med nogen Slags Brugelighed (da boede i Try velb. Jomfruer Dorte og Margrete Mogensdatter, saa den Søndergaard, deres Moder Karen Hvas skriver sig til, vel var en af Bøndergaardene i denne By) »og eftersom nogen Tvistighed tilforn derom mellem Fru Ide Skeels Tjenere i Try og Elshave og velb. nu sal. Fru Karen Fris til Overgaard, som Hejselt den Tid tilhørte, samt Gjørtrud Klavsdatter (vel førn. Anders Pedersens Enke) der iboede, saa havde de kommen overens om og i Viborg oprettet en Kontrakt, hvorved Anne Fris og Gjørtrud Klavsdatter giver deres Minde til, at Try og Elshave Mænd udi Kokvadshede maa have Brugelighed, saalænge Gjørtrud Klavsdatter levede, men ikke længere, hvorfor Niels Mortensen, da de dem endnu samme Rettighed tilholder, herved vil have dem det forbudt.«

4. Niels Mortensen fremførte, at Hans Pedersen burde nøjagtig bevise, paa hvad Maade omtvistede Ejendom var kommen fra Hejselt; at det skulde være udlagt til Otte Skeel for Gjæld, »bør grundeligen bevises, da anderledes er at fornemme efter en Lodseddel og Ligning paa al skyldig Gjæld efter sal. Mogens Andersen, hvoraf ses, at Otte Skeels Fordring alene haver været omtrent 3 Daler, saa til disses Betaling eragtes ikke at kunne være sket Udlæg i Hejselts Ejendom.« Lodsedlen er saalydende: »Anno 1613 haver lignet og lagt alt hvis Gjæld, som fandtes efter sal. Mogens Andersen, da er hans efterladte Hustru Fru Karen Hvas Mikkelsdatter den Gjæld tilfalden, paa hendes Lod som efterfølger, til Fru Ingeborg Krabbe 850 Daler, Stygge Høg 400 Dlr., Hans Nielsen 100 Dlr., Peder Mikkelsen 185 Dlr., Otte Skeel $1\frac{1}{2}$ Rixd. 6 β ; er Anders Mogensen den efterfølgende Lod tilfalden paa hans Lod efter hans sal. Fader, til Laust Luno 150 Dlr., Jens Bjørnsen 140 Dlr., Kristoffer Basse 140 Dlr., Otte Skeel 1 Dal. 1 K 2 β . Findes endvidere Gjæld, som med Rette bør betales, da skal den skiftes og orddøles alle Mogens Andersens Arvinger imellem og hver tage sin Lod, hvad enhver bør med Rette af Hejselt« o. s. v.; underskrevet af Karen Hvas og hendes 4 Børn.

5. Nok i Retten fremlagdes Fru Kirstine Beks Indlæg: »For det første er Hejselt Hovedgaard mig efter min sal. Moder Fru Ide Lindenov arvelig berettiget og det for 24 Tdr. Hartk., saasom den hende og paa Lod efter hendes sal. Faders Søster Fru Sofie Lindenov arvelig og fuldkommen er tilfalden, ligesom sal. Fru Sofie Lindenov den og efter hendes sal. Broder Laust Lindenov arveligen er tilfalden, som han den i lige Maade efter sin salige Moder Fru Margrete Rosenkrands haver faaet i Arv, og havde hun aldrig hørt, at nogen anden havde Rettighed i Hejselt Mark inden Grøft og Kast; hvad Karen Hvases Brev angaar, da kunde det ikke have nogen lovlig Gyldighed, da det var udstedt længe efter, at hun var der fra Gaarden, og de 4 Mænds Brev kunde heller ikke gjælde, da de forlængst vare døde, og ingen af Brevene vare læste paa Tinget eller beedigede, ej heller kunde ufri Mænd gjøre Udlæg i fri Jord, medens gode Mænd var til.« o. s. v.

Endnu fremlagdes et Tingsvidne af Hundskund Birketing, udgivet 1677, lyder paa, at 8 Mænd af Torslev og Skjæve

vidnede om Hejselt og kom deres Vidnesbyrd deri overens, »at de, saalænge de havde kjendt Hejselt og Hejselt Mark, (den ældste af dem kunde mindes i 50 Aar), da havde den Fald Stakken-Aas ikke været brugt af andre end af dem, som boede i Hejselt, og er det os vitterligt, at saalænge Fru Margrete Rosenkrands ejede Hejselt, da ejede hun den alene, og ingen havde Lod eller Del deri med hende, siden Karen Hvas og hendes Børn kom derfra.«

Hele Aaret gik hen, medens der, snart af den ene Part, snart af den anden, paa Tinget fremførtes Synsvidner og andre gamle Mænd til at vidne om det omtvistede. Af disse omfangsrige Vidnesbyrd skal her kun medtages nogle korte Stykker, som tjene til Sagens yderligere Oplysning. — 8 Md. havde synet Hejselt Ejendom »og saa da først en Vej, som løber fra Try By ned imod Kokvadshede til det Kast, som nylig var opkast, og sønden for samme Kast var mange gamle og ny Veje ned over Heden. Dernæst saa de gamle og ny Fæstier løb fra Try By og sønder ned ad Kokvadshede; derefter saa de de omtalte Enge og 2 Tørvemoser i Kokvadshede, »i den ene laa omtrent en Sues Læs Knoptørv, mest i Stykker huggen, og i den anden store Mose var mangfoldige Tørvgrave, og laa mange Veje ned fra det ny Kast og Dige og ned til Mosen; saa de de Enge ved Piersholt (var en Skov) »da laa der Vej fra Engene op igjennem Piersholt, og nok saa de nogle gamle Fæstier fra Elshave Huse omkring Bakkerne for Enden af Agrene og ind ad Piersholt.« — 4 Md. vidnede som den ældste, der kunde mindes over 50 Aar, »at 1621, da han kom fra Elshave og ud til Aalborg, da havde de af Try deres Fædrift og Tørvgrøft i Kokvadshede, og de af Elshave drev med deres Kvæg over Høgheden og ind ad Piersholt, og ingen paa den Tid gav Last eller Kjære derpaa.« — 8 Md. vidnede tvært imod, nemlig, »at de havde kjendt Hejselt i over 40 Aar, og da var Gaardens Mark med Grøft og Kast omlukket, og begyndte samme Kast med den vestre Ende ved Aæn imellem Hejselt Enge og Try Enge og løb saa øster mellem Kokvadshede, som ligger inden og sønden for samme Kast, og imellem Try Fælle, som ligger norden for, og endes samme Kast med øster Ende ved den Bæk, som gaar østen omkring Hejselts Mark; ligesaa laa Piersholt inden og for Kastet, og aldrig havde de hørt, at de af Try og

Elshave havde haft nogen Brugelighed i Hejselt Mark, uden det var med deres Minde, som boede paa Gaarden.« — 16 Synsmænd, hvoraf flere vare Omegnens Herregaardsforpagtere, vidnede ogsaa, »at de havde set det Kast, som laa omkring Hejselt Mark, var det nylig færdet, men syntes dem at være gjort, hvor før havde været et gammelt Kast, og var der ikke andre Ledder derpaa end Kirkeledet, og var Kokvadshede mest Ager og furskaaden Jord og laa Hejselt nærmere end Try, saa dem syntes, at de af Try og Elshave ingen Brugelighed kunde have i denne Gaards Ejendom. Nok saa de et andet gammelt Kast om Hejselt Indmark, og begyndte samme ved Hejselt Mølle-dam og gik i Nør.« — 8 Md. vidnede ligesom den ældste, der kunde huske i over 50 Aar, »at noget før Kejserens Tid da lod Fru Margrete Rosenkrands kaste det Kast og Grøft, som er norden omkring Hejselt Mark og imellem Hejselt og Try Marker, og da er det vitterligt, at den Fold Jord, som kaldes Langdeis, som nu ligger til Try og ligger sønden og vesten for Try, laa til Hejselt, før Kastet blev gjort; men blev samme Fold Jord siden delt og skift til dem, som boede i Try; thi sal. Fru Margrete Rosenkrands ejede den Gang Hejselt, Try, Ormholt, Elshave og andet mere Gods i Torslev Sogn.« — En anden Mand vidnede, »at for 40 Aar siden lod Peder Mogensen, som da boede paa Hejselt, bygge Møllen, som nu ligger til Gaarden, og var der ingen Mølle før, ej heller havde nogensinde været Mølle andens- steds til Hejselt, og det gamle Kast, som begyndte ved Mølle- dammen og gik nord om Hejselt Mark, imellem denne og Kokvadshede, gik derefter længere i Nør og skar den anden ny Kast, maatte være gjort i sin Tid for at værne om Hejselt Indmark og kunde ikke være Skjel imellem denne Gaard og Try.« Efter et af Vidnesbyrdene var Kokvadshede 500 Favne i Længden og 200 Favne bred.

Herredsfogden turde ikke afsige Dom i Sagen, men hen- skjød den til Landsdommerne, da baade de fremlagte Breve og de øvrige Vidnesbyrd vare hinanden modstridige.